

Софія ПОТЮК

доктор філософії з педагогіки

асистент кафедри фізичної терапії, реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: sofiia.potiuk@uzhnu.edu.ua

Вступ. XXI століття охоплює світ новими викликами та перспективами. Більшість викликів пов'язані з функціонуванням людини в суспільстві на фоні раптових змін, які відображаються у ментальному та фізичному здоров'ї як і дорослих, так і дітей. Підтверджуючи наведені тези, нами зосереджено увагу на статистичних даних, у яких висвітлено, що у закладах дошкільної освіти та закладах загальної середньої освіти прослідковується наповненість дитячого колективу зі збільшенням частки кількості дітей, в яких наявні особливі освітні потреби.

Для адаптації та інтеграції дітей, які мають освітні потреби, зокрема у засвоєнні невербальної комунікації, необхідно забезпечити інклюзивне освітнє середовище з використанням широкого спектру методів, прийомів, інноваційних технологій, технологій альтернативної та додаткової комунікації, що логічно зумовлює оволодіння здобувачами вищої освіти низки спеціальностей (012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта, 016 Спеціальна освіта) якісними знаннями, уміннями і навичками для подальшої професійної діяльності.

Як свідчить ґрунтований аналіз наукової літератури, проблематика формування комунікативної компетентності дітей з особливими освітніми потребами за допомогою засобів альтернативної і додаткової комунікації охоплює вагоме значення у закордонних (Phelps, Charity Rowland, C. Horton, X. Мартисен, Stephen von Tetzchner, K.C.Lakin, A. Overcash, M. Tincani, K. Devis) та вітчизняних наукових дослідженнях (І. Бабій, Н. Бабич, О. Боряк, С. Головченко, О. Грицай, О. Казачінер, Ю. Косенко, О. Кривоногова, А. Сімко, І. Орленко, Д. Паламарчук, Т. Удалової, Г. Усатенко, І. Гордієнко, О. Цись, С. Цимбал-Слатвінська, М. Чайки). Крізь призму теоретичного напрацювання висвітлюється вектор практичного спрямування щодо кваліфікованої організації діагностики комунікативних навичок, функціонування інклюзивного освітнього середовища та вибору засобів альтернативної і додаткової комунікації у роботі з дітьми з інтелектуальною недостатністю (затримкою психічного розвитку).

Усвідомлення значимості проблематики зумовило вибір теми наукового доробку, метою якого є дослідження забезпечення якісного опанування науково-теоретичними та практико-орієнтованими аспектами технологій альтернативної і додаткової комунікації як чинника розвитку комунікативних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями. Завдання наукової розвідки полягають у аналізі теоретичних та практичних аспектів щодо опанування здобувачами вищої освіти компетентностями альтернативної та додаткової комунікації: діагностики комунікативних навичок дитини з порушеннями психофізичного розвитку на прикладі методики «Комунікативна матриця», значимості технологій альтернативної і додаткової комунікації та впровадження їх в корекційну роботу з розвитку мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями, або ж затримкою психічного розвитку.

Матеріали та методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження використовувалися загальнонаукові методи дослідження (аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної, вітчизняної та зарубіжної літератури і узагальнення інформації; виявлення умов ефективності використання технологій альтернативної і додаткової комунікації), емпіричні методи (опитування здобувачів освіти, спостереження за дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі, бесіда з фахівцями та батьками, які виховують дитину з інтелектуальними порушеннями, рефлексія).

1. Сутність оволодіння навчальним курсом «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» здобувачами вищої освіти

Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку – це навчальна дисципліна, яка належить до циклу вибіркових дисциплін і є важливою та актуальною у професійній підготовці фахівців зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. У межах вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти опанують ефективними технологіями альтернативної та додаткової комунікації, що сприятиме удосконаленню комунікативних навичок дітей з порушеннями

інтелекту [5, с. 5]. Метою викладання навчальної дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» – формування у здобувачів вищої освіти базових системних знань про технології альтернативної та додаткової комунікації для навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку [5, с. 5], що, на нашу думку, є актуальним у період воєнного часу. Відповідно серед основних завдань вивчення дисципліни передбачено: розглянути теорії комунікацій, підтримуючи користувачів альтернативної та додаткової комунікації; проаналізувати існуючі засоби, методи та прийоми альтернативної та додаткової комунікації дітей з порушеннями психофізичного розвитку; навчити обирати відповідно до потреб та можливостей і застосовувати технології альтернативної та додаткової комунікації в професійній діяльності; сформувати вміння аналізувати ефективність технологій альтернативної та додаткової комунікації в освітньому процесі та корекційній роботі; розглянути основи діагностики комунікативних потреб у дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема на прикладі «Комунікативної матриці» [5, с. 5-6].

Відповідно до реалізації завдань на курсі передбачено два, взаємопов'язані, модулі – «Науково-методологічні основи альтернативної та додаткової комунікації» та «Засоби альтернативної і додаткової комунікації дітей з порушеннями психофізичного розвитку», із структурованою тематикою. У закладі вищої освіти практико-орієнтованість навчальної дисципліни забезпечується на практичних заняттях через організацію роботи в групах (підготовка рекомендацій щодо розробки корекційно-розвиткових занять з використанням засобів альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями інтелекту на дошці Padlet; тематика практичного заняття – «Можливості альтернативної і додаткової комунікації у роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку»); роботи в парах та індивідуальної роботи (розробка плану-конспекту корекційного заняття – навчання комунікації за допомогою засобів альтернативної та додаткової комунікації (жести, Макатон, піктограми, Picture Exchange Communication System, тактильно-сприймаючі предмети тощо), дотримуючись заданої структури; тематика практичного заняття – «Засоби альтернативної та додаткової комунікації у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку»; опрацювання безкоштовних ресурсів альтернативної та додаткової комунікації з подальшою розробкою конспекту корекційного заняття – навчання комунікації дітей з інтелектуальними порушеннями (затримкою психічного розладу) за допомогою технічних засобів альтернативної та додаткової комунікації (Metacom, Boardmaker, Card Talk, CommBoards, LetMe Talk, Twinkl, «БІГмек», «Малий покроковий комунікатор», «ГоуТок-9», «МінТокер», «Аладін Токер»); тематика практичного заняття – «Технічні засоби альтернативної та додаткової комунікації». Важливо відзначити, що рефлексія відбувається не тільки в усно, але також із застосуванням додаткових ресурсів – Mentimeter, WordArt, GoogleForm.

В рамках дослідження проведено анонімне опитування, в якому взяли участь здобувачі освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта п'ятого курсу першого (бакалаврського) рівня заочної форми навчання, з метою та аналізу питань щодо актуальності вивчення дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» відповідно до майбутньої професійної діяльності. Опитування містило перше запитання, яке звучало як: чи забезпечить зміст навчальної дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» успішну діяльність за спеціальністю в майбутньому?, на яке отримано відповіді: «так» відповіли 8 здобувачів освіти (66,67%), «частково» – 3 здобувачі освіти (24,99%), «ні» – 1 здобувач освіти (8,34%) (рис. 1). На друге запитання опитувальника: чи доступні вам навчальні посібники та підручники, методичні рекомендації (вказівки), конспекти лекцій та практичних занять (навчальні презентації) дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» тощо в електронній та друкованій формах? Відповіді розподілилися таким чином: 11 здобувачів освіти (91,66%) відмітили «так», 1 здобувач освіти (8,34%) – «частково» (рис. 1).



Рис 1. Результати опитування (питання 1, 2)

При анкетуванні на третє запитання: оцініть ефективність методів викладання і навчання, які застосовуються у процесі викладання дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку». Здобувачі освіти обрали відповіді: «високий рівень» відзначили 11 здобувачів освіти (91,66%), «середній рівень» – 1 здобувач освіти (8,34%) (рис. 2).

Ефективність методів викладання і навчання



Рис 2. Результати опитування (питання 3)

Здобувачі вищої освіти факультету здоров'я та фізичного виховання стверджувально відзначили ефективність практичних занять навчальної дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку», опанування під час лекційних занять теоретичних відомостей закордонних науковців, перегляд відеоматеріалу, в яких продемонстровано професійний досвід практиків, для активізації власного потенціалу та креативності, формування мотивації до майбутньої професійної діяльності корекційних педагогів. Для підтвердження підкріпимо результати групової роботи під час проведення практичних занять: рекомендації розробки корекційно-розвиткових занять з використанням технологій альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з інтелектуальними порушеннями (рис. 3) та перелік сайтів альтернативної та додаткової комунікації, опрацьованих для ознайомлення та інтегрування матеріалу при складанні конспектів занять (рис. 4).

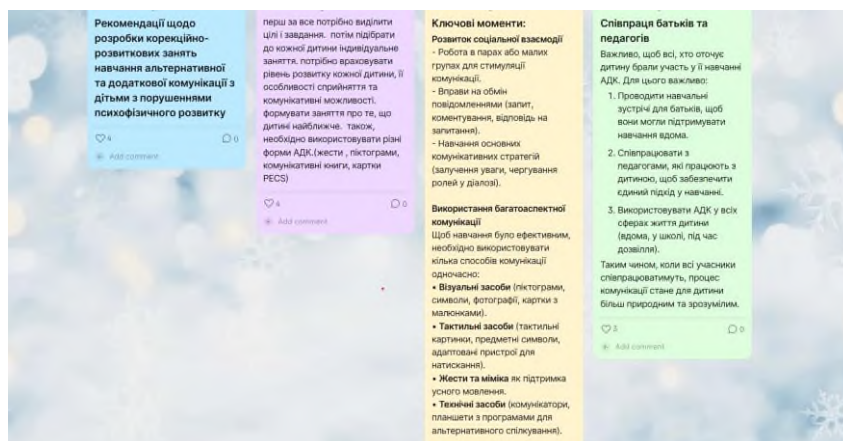


Рис. 3. Особливості впровадження альтернативної та додаткової комунікації



1	Augmentative and Alternative Communication (AAC) – https://www.aac.unl.edu	☐
2	Communication Matters – https://www.communicationmatters.org.uk	☐
3	The American Speech-Language-Hearing Association (ASHA) – AAC Resources – https://www.asha.org/public/speech/disorders/aac	☐
4	The International Society for Augmentative and Alternative Communication (ISAAC) – https://www.isaac-online.org	☐
5	Prentice Romich Company (PRC) – https://www.prcintl.com	☐
6	Tobii Dynavox – https://www.tobii.com	☐
7	AbleNet – https://www.ablenetinc.com	☐
8	AAC Institute – https://www.aac-institute.org	☐
9	Supporting Communication for Adults with Complex Needs – https://www.scan.org.uk	☐
10	Smartbox – https://www.smartbox.com	☐

Рис. 4. Перелік сайтів для ознайомлення із АДК

Дослідження показало, навчальний курс дозволить реалізовувати практики з використанням технологій альтернативної та додаткової комунікації, що особливо важливо в період воєнного часу. По-перше, з точки зору реалізації корекційної роботи – надання ефективних корекційно-розвивальних послуг. По-друге, з точки зору включення дітей з особливими освітніми потребами в навчально-виховний процес закладів освіти, конструюючи орієнтири курсу, опанування професійних якостей майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти, як новаторство, наукова ерудованість, гнучкість і адаптивність, технологічна грамотність, тощо.

2. Науково-теоретичні аспекти сутності альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку – це навчальний курс, який передбачає опрацювання низки науково-теоретичних відомостей, про які більш детально розглянемо в даному питанні.

У контексті опрацювання наукової літератури важливим став аналіз ключової дефініції альтернативної та додаткової комунікації, згідно тлумачення Міжнародної спільноти альтернативної і додаткової комунікації, «набір інструментів і стратегій які використовує людина, щоб виконати повсякденні завдання спілкування» [7, с. 14]. Однак, опрацювання джерел надало можливість визначити відмінності між альтернативною та додатковою комунікацією. Зокрема, термін, додаткова комунікація, насамперед, зумовлений у кількох випадках: недостатньо сформованого усного мовлення, полегшення розуміння вербальної комунікації як додаткової підтримки, взагалі ж передбачено тимчасове використання системи. Друга дефініція – альтернативна комунікація, спостерігається у разі відсутності усного мовлення, ґрунтується на оволодінні новою комунікативною системою та застосуванням тільки невербальних комунікативних засобів.

Погоджуємося із твердження О. Боряк і Ю. Косенко, що «альтернативна комунікація застосовується в різних напрямках: як постійна, щоденна практика; як тимчасова допомога в період проблем з комунікацією; як допоміжний засіб для кращого оволодіння мовленням» [1, с. 266]. Підтверджуємо вищесказане, що альтернативна комунікація передбачає постійне застосування системи як і вдома, так і в закладі освіти, із залученням не тільки кваліфікованих фахівців, а й батьків та/або законних представників дітей з порушеннями інтелекту, на відміну від додаткової комунікації.

Як показує практика, розглядають дві форми застосування альтернативної і додаткової комунікації: з допоміжною допомогою (Aided AAC, підхід, що передбачає впровадження у діяльність зовнішніх засобів підтримки, а саме: комунікативні картки, піктограми, комунікативні книги/таблиці/дошки, пристрої генерування мови, візуальний розклад); недопоміжні (жести, міміка, мова жестів та погляд очей). Крім того, слід розглянути трактування засобів альтернативної та додаткової комунікації: жести, піктограми, система Picture Exchange Communication System, Макатон.

Зокрема, жести – це символічний засіб, що виражається в рухах людського тіла, з метою донесення інформації, потреби чи, власне, емоції, за умови дотримання «правила рамки».

На підставі проаналізованих джерел, нами представлено у науковій праці «Піктограми як засіб невербальної комунікації в інклюзивному освітньому середовищі» тлумачення дефініції піктограми як «невербальний засіб комунікації, зображення без деталей, які сприяють подоланню бар'єрів у спілкуванні та надають можливість зосереджувати увагу на силуеті, а не розпорошувати на дрібні деталі» [4, с. 24].

На думку дослідників визначено, що система Picture Exchange Communication System – система комунікації з використанням спеціальних карток. У численних розвідках прослідковується її ефективність у процесі оволодіння комунікативним навичкам дітей з особливими освітніми потребами. Узагальнено відомості щодо мовної програми, яка містить модальності – жести, піктограми, звукову мову – Макатон. Метою використання – розвиток мови, покращення розуміння співрозмовників, підготовка до письмового мовлення (читання та письма), включення у соціальне життя. Українська вчена О. Казачінер зазначає, що засоби альтернативної та додаткової комунікації «сприяють створенню інклюзивного середовища, взаєморозумінню та соціальній адаптації, допомагають дітям виражати свої думки, потреби та емоції» [2, с. 105], при цьому важливо дотримуватися педагогом принципів введення альтернативної та додаткової комунікації (постійна підтримка дитини з особливими освітніми потребами, опанування знань нею від взаємодії від реального предмета до абстрактного символу та одночасне поєднання форм комунікації).

Наостанок пізнавальними є висновки С. Кобченко, які сформульовано так: «використання засобів альтернативної та додаткової комунікації не перешкоджає розвитку словесного спілкування, а навпаки, стимулює власні вербалізації дитини» [3, с.412], що вказують на актуальність опанування знань, технологій альтернативної та додаткової комунікації, здобувачами освіти.

3. Практико-орієнтовані аспекти застосування технологій альтернативної та додаткової комунікації (піктограми, *Picture Exchange Communication System*)

Розглянемо наступний аспект наукової розвідки – практико-орієнтований аспект курсу «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку». Отож, перше розкриємо пункт – діагностика комунікативних навичок з використанням методики «Комунікативна матриця», мета якої виявлення рівня розвитку та окреслення чітко визначених, досяжних цілей (очікуваних результатів). Матриця відображає комунікативні функції та надає вчителям-дефектологам, логопедом, психологам і батькам визначення рівня комунікативних навичок та логічних цілей спілкування для дитини. Dr. Charity Rowland вперше розробку опублікувала в 1990 році та вдосконалила протягом наступного десятиліття.

Проаналізувавши комунікативну матрицю для визначення комунікативних навичок, визначено, що її параметри охоплюють сім рівнів спілкування, а саме: перший рівень (поведінка без наміру, яка супроводжується за допомогою дорослих: поведінка не контролюється дитиною, але відображається загальний стан; батьки ідентифікують, в якому стані дискомфорту/комфорту вона перебуває за допомогою рухів тіла, виразу обличчя та вокалізації); другий рівень (поведінка з наміром за допомогою дорослих: дитина контролює поведінку, батьки інтерпретують потреби дитини); третій і четвертий рівень передбачає досимвольне спілкування (третій рівень – нетрадиційне спілкування за допомогою пантоміміки, міміки, рухів тіла, вокалізації, простих жестів, четвертий рівень – традиційне спілкування з навмисним використанням «звичайних» жестів конкретної культури (жести рукою, вказівний жест); традиційне спілкування збережене протягом життя); з п'ятого до сьомого рівня ведеться символічне спілкування – поняттю відповідає символ (п'ятий рівень – конкретні символи. Дитина застосовує даний вид символів – реальні предмети, у різних ситуаціях: хоче їсти – бере ложку, переглядати мультфільм – бере пульт від телевізора, або ж фотографії; шостий рівень – абстрактні (тривимірні та двовимірні) символи, жести (жестова мова), зокрема слова; сьомий рівень – мова – символи поєднуються у фразу) [8]. Також у «Комунікативній матриці» представлено мотиви спілкування: причини спілкування, мотив одержання бажаного, мотив соціальної взаємодії та мотив пошуку та висвітлення інформації. Отож, за допомогою матриці комунікації можна відслідкувати динаміку розвитку комунікативних навичок дітей з інтелектуальною недостатністю.

Дослідивши аспекти діагностики особливостей розвитку мовленнєвої сфери дитини з порушеннями психофізичного розвитку за допомогою комунікативної матриці зумовлюють подальші кроки – вибір засобу альтернативної і додаткової комунікації.

Продовжимо розвідку акцентуванням на методичних аспектах курсу. Практика показує, що одним із поширених способів невербальної комунікації – комунікація за допомогою жестів, тактильно-сприймаючих предметів, графічних символів, технічних пристроїв.

Зокрема, у даній праці ми приділили особливу увагу реалізації проведення корекційної роботи за допомогою різних засобів графічних символів, як піктограми.

Проаналізувавши матеріал, висвітлений у науковій праці Т. Удалової, розглянуто три етапи роботи з піктограмами:

I етап – ознайомлення дітей із затримкою психічного розвитку з піктограмою, встановлення зв'язку між тактильно-сприймаючим предметом і піктограмою. Передбачено пояснення значення піктограми та виконання ряду завдань, перелічених у науковій праці «Піктограми як засіб невербальної комунікації в інклюзивному освітньому середовищі». Зауважуємо, що в практичній діяльності, на даному етапі, доцільно застосовувати матеріал, який містить мінімальну кількість зображень та, власне, відображає повідомлення про базові потреби.

II етап – перенесення символів у ситуації відмінних від тих, які розглядалися попередньо, тобто виконання практичних дій.

III етап – граматичне конструювання. Окреслення тривалої роботи над послідовним логічним конструюванням, власне, від складання простого речення до переказу тексту з 4-5 простих речень [6; 4, с. 25].

Загалом, реалізація етапів забезпечує якісний результат, за умови системної та послідовної залученості дітей до діяльності та врахування пізнавальних можливостей, їх психологічного та емоційного стану. *Picture Exchange Communication System* (PECS) – комунікаційна система обміну зображеннями, засвоєння системи передбачає шість етапів: навчання тому, як комунікувати, тобто подавати картку для одержання бажаного результату; розрізнення картинок та збільшення відстані між комунікативними партнерами, з метою навчання дитини привертати до себе увагу; навчання дитини викладати картки відповідно до побудови речення; реагування на запитання корекційного педагога «Що ти хочеш?» та навчання відповідати на питання за допомогою картки; навчання відповідати і коментувати, що відбувається в навколишньому середовищі. Загалом, система *Picture Exchange Communication System* дозволяє зробити комунікацію наочною.

Тематика індивідуальних корекційних занять з використанням карток Picture Exchange Communication System та піктограм «Свійські тварини», «Фрукти», «Овочі», «Цікава природа (комахи)», «Цікава природа (риби)», «Я їду до школи», «Мій день народження», «Похід до магазину», «Я займаюся спортом», «А до нас зима прийшла». Звідси можна наголосити, що навчання на занятті трансформується в природне середовище, а відповідно надає можливість дитині проявляти ініціативу і спонтанно вимовляти слова.

Досліджуючи означену проблему, ми сформулювали рекомендації роботи майбутнім фахівцям з використанням альтернативної та додаткової комунікації, впровадження яких умовно поділили на три етапи:

- Підготовчий етап: ознайомлення із документацією наявною в закладі освіти; проведення діагностичної бесіди з батьками та/або законними представниками дитини з інтелектуальними порушеннями (затримкою психічного розвитку, РАС); безпосереднє спостереження за дитиною, з метою визначення способу спілкування; встановлення контакту з дитиною; підготовка дидактичного матеріалу до занять.

- Основний етап: організація роботи з врахування індивідуальних можливостей, потреб, темпу засвоєння дитиною. Вибір графічних символів альтернативної та додаткової комунікації: символічні зображення, піктограми, картки, комунікативні книги/таблиці/папки, зошити із завданнями. На занятті корекційному педагогу необхідно враховувати стан уваги дитини та обов'язкове заохочення самостійної комунікативної діяльності, емоційна підтримка.

- Заключний етап: постійний моніторинг та взаємодія з батьками дитини з особливими освітніми потребами.

У корекційно-розвивальній роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями для опанування графічних символів альтернативної та додаткової комунікації доцільно застосовувати широкий спектр методів і прийомів:

Дидактична гра «Запам'ятай і знайди». Засоби: Picture Exchange Communication System, піктограми, тактильно-сприймаючі предмети. Методичні вказівки. Корекційний педагог підбирає та розкладає у класному приміщенні тактильно-сприймаючі предмети, схожі зображення картки PECS.

Дидактична гра «Який транспортний засіб в гаражі?». Засоби: піктограми. Методичні вказівки. Дитина з особливими освітніми потребами вправляється в розрізненні зображень. Для досягнення очікуваних результатів корекційний педагог застосовує навідні завдання та запитання: «Візьміть в праву руку гвинтокрил, а автобус в ліву руку. Назвіть транспортний засіб знаходиться в гаражі з правого боку, а який – з лівого боку?».

Дидактична гра «Піктограми навколо нас». Засоби: Picture Exchange Communication System, піктограми. Методичні вказівки. Дитина з особливими освітніми потребами повинна вказати на піктограму, з якою асоціюється картка PECS. Доцільно застосовувати в корекційній роботі та в навчально-пізнавальній діяльності дидактичну гру «У нашому дворі». Метою гри – засвоєння назв домашніх тварин у супроводі з показом картки PECS/піктограми. Засоби: Picture Exchange Communication System, піктограми. Методичні вказівки. Корекційний педагог описує домашню тварину, відповідно до опису дитина з особливими освітніми потребами підбирає картку PECS/піктограму. Також для супроводу можна використовувати звукові кнопки. Дидактична гра «Знайди фрукт». Засоби навчання: Picture Exchange Communication System, піктограми, тактильно-сприймаючі предмети (в залежності від поставлених завдань та очікуваних результатів). Методичні вказівки. Корекційний педагог описує фрукт, згідно опису дитина підбирає картку PECS/піктограму/тактильно-сприймаючий предмет.

Дидактична гра «Смачний салат». Методичні вказівки. Із сукупності карток PECS, на яких зображені овочі та фрукти, дитині з особливими освітніми потребами необхідно обрати овочі для «приготування» овочевого салату.

Дидактична гра «Чарівний мішечок». Засоби: тактильно-сприймаючі предмети. Методичні вказівки. Дитина вибирає тактильно-сприймаючі предмети на дотик за зразком корекційного педагога. На вчительському столі розташовані відомі предмети, у мішечку складені аналогічні. Спочатку опрацьовуються предмети, які розміщені на столі. Потім за вказівкою дитина знаходить у мішечку таку, яка стоїть на столі, і показує її. В разі, якщо дитина не справляється із завданням, то корекційний педагог повторює способи обстеження тактильно-сприймаючого предмета: правою рукою повільно обводить по краю. Як допоміжний елемент вправи, супроводжуємо лівою рукою. При повторному проведенні гри «Чарівний мішечок» збільшується кількість тактильно-сприймаючих предметів. Використання звукових кнопок допомагає реалізувати ряд завдань дидактичної гри «Вгадай, хто говорить». Засоби: Picture Exchange Communication System, технічних засобів (пристрої генерування мови). Методичні вказівки. Передбачено алгоритм дій: корекційний педагог натискає звукову кнопку – лунає голос тварини, почувши звук дитині необхідно обрати картку PECS зі

зображенням свійської тварини, відповідно звуку. Отже, для забезпечення практико-орієнтованого спрямування навчального курсу «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку», вищезазначені етапи роботи з піктограмами та Picture Exchange Communication System, зокрема і дидактичні ігри, з метою якісного засвоєння теоретичного (лекційного) матеріалу, розробляються та реалізуються під час групової/парної/фронтальної роботи чи проєктної діяльності, що надає можливість спостерігати високу активність здобувачів вищої освіти на заняттях.

Висновки. Система освіти в Україні визначається постійними змінами в освітньому просторі: модернізацією змістового наповнення підходів до системи, пошуком нових методик, технологій та напрямків ефективного навчально-виховного процесу, а відповідно представлений арсенал методів у процесі оволодіння ключовими компетентностями, побудований на студентоорієнтованому та інноваційному підході, уможливорює професійну підготовку конкурентоспроможних фахівців.

На завершення слід підкреслити, що опанування ґрунтовними знаннями та навиками навчальної дисципліни «Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку» забезпечує практичне оволодіння навиками спілкування за допомогою засобів альтернативної та додаткової комунікації, що є однією з передумов успішної адаптації та інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в соціум. Перспективою подальшого дослідження передбачаємо розширення емпіричних розвідок щодо реалізації та забезпечення студентоорієнтованого та інноваційного підходів у викладанні навчальних курсів у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Боряк О. В., Косенко Ю. М. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовленнєвої діяльності дітей із комплексними порушеннями. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 35, том 1, 2021. С.264-270. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_1/35-1_2021.pdf#page=264
2. Казачінер О. С., Літвінчук А. М. Використання альтернативної і додаткової комунікації у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти : зб. тез доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк, 24–26 трав. 2023 р. Луцьк, 2023. С. 103–106.
3. Кобченко С. Р. Застосування методів альтернативної та додаткової комунікації у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти [Електронне видання] : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 407–413. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e83c22ac-94e6-4de8-8b6377a09e03715a/content> (дата звернення 24.02.2025)
4. Потюк С.В. Піктограми як засіб невербальної комунікації в інклюзивному освітньому середовищі. Матеріали 79-ої підсумкової наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету здоров'я та фізичного виховання ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 27-28 лютого 2025 року. Ужгород, 2025. С. 23 – 27 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/72272>
5. Технології альтернативної та додаткової комунікації з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку: методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів (для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)/ Укладач С.В. Потюк. Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025. 51 с.
6. Удалова Т. Б. Використання піктограм в корекційно-розвитковій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами : практичний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Волощук В.О. 2016. 34 с.
7. Чайка М. С., Усатенко Г. В., Кривоногова О. В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник. Київ : ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Vikoristannya-alternativno-komunkats-dlya-osb-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebam.pdf> (дата звернення 21.02.2025)
8. Charity Rowland. Communication Matrix. Especially For Parents. URL: <https://documents.nationaldb.org/products/Parent-Comm-Matrix-Final.pdf> (дата звернення 24.02.2025)